

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Šiesta časť)

Lucia Laudoni

9. novembra 2021 ✚ Kultúra

pokračovanie

Pilátov nápis na Spasiteľovom kríži *Rex Iudaeorum* bol z Božej vôle prorocký. Genitív *Iudaeorum* odrážal ako v zrkadle iný genitív plurálu *deorum* od substantíva *Deus*, Boh. Nápis na kríži bol teoforický aj v latinskom znení.

Rex deorum znamená Kráľ bohov a pohanské rímske oči túto slovnú hračku nemohli nevidieť. *Ecce*, tam na kríži visí kráľ všetkých bohov, zjavil latinský nápis nič netušiacim rímskym vojakom. Pravý Boh a pravý človek! *Iudaeorum* – *deorum* je viac, než verbálne echo.

Slová *rex* a *regere* sa držia za ruky. Indoeurópske jadro *hrég-*, jazykový prapraded oboch latinských tvarov, značí narovnať sa, vzpriamene stáť, byť ako kôl – a žezlo. Poddaní oddávna konali prostráciu pred svojimi panovníkmi vyvýšenými na trónoch symbolicky sprítomňujúcich svet alebo aspoň štyri svetové strany. Kristus naplnil archaickú podstatu podstatného mena *rex* svojím povýšením na kríži, *in exaltatione crucis*. Kríž je najsvätejšie *sceptrum*, žezlo Syna človeka a pravá archa Zákona.

Baroková latinská dedikácia oltára svätého Bernarda s chronogramom. *In honorem S(ancti) Bernardi haec ara sacra inaurata fuit renov(ata) 1890.* (Tento oltár zasvätený k pocte svätého Bernarda bol pozlátený a obnovený v roku 1890). Obnovme oltáre – obnovme seba.

Zdroj: archív L. Laudoni

Venerabilitas trium linguarum bola v 9. storočí argumentačným kameňom Frankov vhodeným do duchovného streda mladej cyrilometodskej misie. Treba však vedieť, že Frankovia *theologumenon* západných otcov o ctihodnosti a superiorite jazykov z Kristovho kríža, *apparet*, hebrejčiny, gréčtiny a latinčiny, zdeformovali a zneužili na vlastné politické ciele. Keď pokrčíme papier s modlitbou, ublížime tým napísanému textu? Papier a slová na ňom sa poškodia len z vonkajšej stránky, správna myšlienka zostáva

bez ujmy.

Myšlienku o primáte triády jazykov z Pilátovej inskripcie si môžeme prečítať u svätého Izidora Sevillského. Už veľký hispánsky otec je presvedčený, že menované klasické jazyky mysticky obmyla na kríži Ježišova krv. *Actio salutis* premieňa jazyky a očisťuje ich od prachu hriechu, aby sa stali nástrojom chvály. Prešli procesom ablúcie a konsekrácie, procesom, ktorý v nich mal zahubiť každú stopu profánnosti.

Učenie svätého Izidora dáva „trojzubcu“ rečí zo Spasiteľovho kríža poslanie upokojovať rozbúrené vlny na mori života. Nie sme ďaleko od Poseidónovho trojzubca. Vlastne aj latinské maskulínium *tridens*, trojzubec, také blízke geografickému dejisku konania slávneho Tridentského koncilu, sa v stredoveku považovalo za výnimočné pre svoj trojičný charakter. Tri vlasy deda všveda a tri oriešky pre Popolušku sú milým a detsky nevinným vyjadrením dávnej ranostredovekej predstavy o plnosti darov ukrytej v čísle tri.

Trojjažičníctvo Frankov však v porovnaní so svätým Izidorom šliaplo vedľa. Oponenti solúnskych bratov boli toho názoru, že *veritas atque splendor* latinčiny, gréčtiny či hebrejčiny automaticky vylučuje ostatné jazyky z bohopoety – a zabúdali na starú arménčinu, koptčinu alebo sýrčinu. Nieto slova bez myšlienky a myšlienky bez Ducha...

Môže vzniknúť nový jazyk, ktorý by dosiahol úroveň latinčiny v čistote a kráse? Rímsky duch dáva vo svojej univerzalite negatívne *responsum*. Bolo by však veľkou odvahou, ak nie priamo pýchou, zväzovať stvoriteľskú pravicu Otca ľudskými limitmi. *Omnisciens Deus* môže dať život tisíce jazykov s rovnakými vlastnosťami, aké má *sermo Romanus*. Boh môže vo svojej nekonečnej láske stvoriť toľko jazykových slnk, koľko je ľudských duší, ba ešte viac, a *nervus rerum* nebude nikdy vyčerpaný. Tvorivý génus Pána nemá konca.

Pokiaľ sú tri jazyky *ex cruce Domini* troma slnkami, ich poslaním je zohrievať pôdu ostatných jazykov a odovzdať im čosi zo svojho svetla a tepla. V tomto zmysle vníma *Sol enim Latinitatis* Skirmantas Knieža z univerzity v litovskom Vilniuse: „Vedci vysvetľujú *Latinitas* ako tajomstvo. Dôstojnosť latinského jazyka tiež posilňuje postavenie ľudových jazykov, a tým kumuluje proces formovania identity.“ Skirmantas Knieža v štúdiu nazvanej *The Intrinsic and Extrinsic: Latinitas in the Research of the Grand Duchy of Lithuania* neprisuduje latinčine funkciu giganta, obra, ktorého viac, než dve tisíce rokov stará noha má zašliapnuť všetky ostatné reči.

Lingua Latina nie je hlinený golem. Je to pohár mýtického nektáru z Olympu, z ktorého sú pozvané piť aj novoveké jazyky, aby uhasili večný smäd po múdrosti, kráse a elegancii. Kto chce, môže sa napiť aj z kaluže blata – ale na vlastné riziko.

Zo slov sa dá postaviť neviditeľný chrám, no slovami sa dá aj zbúrať.

Zdroj: archív L. Laudoni

„Symboly latinského jazyka možno identifikovať ako fundament pre posun od ústnej k písomnej kultúre.“ píše Knieža. „Sprostredkúva myšlienky poriadku a organizácie, pretože premieňa zvykové právo na kodifikované a prirodzené náboženstvo na náboženstvo založené na Písme. Mení aj spoločnosť najmä preto, že písanie a literárna kultúra znamená posun v identite i správaní.“ Knieža nepopiera existenciu grafických systémov starších, než latinská abeceda, ale zdôrazňuje úlohu jazyka Ríma ako nástroja fixácie a normy.

Aby sme tomu lepšie porozumeli, zjďme si po príklad zo sveta fyziky. Máme magnet a železné piliny. Magnetická sila priťahuje piliny k sebe a za konkrétnych podmienok z nich dokáže vytvoriť usporiadané obrazce. Bez magnetizmu by železné piliny boli odsúdené na večný chaos.

Piliny sú naše myšlienky a latinský jazyk je magnetom, ktorý ich priťahuje a organizuje sebe vlastným spôsobom. Toto je jedna z funkcií latinského jazyka v liturgii. Je to duchovný magnet pre naše myšlienky roztečené ako cesto kypiace z hrnca.

Tak často nedokážeme oblieť naše pocity do nepoškvrnenej košeľe slov! Častokrát nevieme, čo presne máme Bohu povedať, stojac pred Jeho ikonou s našpúlenými perami kapra trasúceho sa pred vidinou vianočnej večere. Latinský jazyk je *katapetazma*, liturgická oltárna opona milosrdne zakrývajúca defekty v našom verbálnom prejave. Latinský magnet je tu na to, aby zo železných fragmentov lenivých ľudských hlások a vzdychov pomohol vytvoriť obraz milý Bohu, tú dávnu *imago*, ktorú kedysi zomlel na piliny diablov mlynček hriechu.

Komunikačný potenciál latinčiny pôsobí dokonca aj vtedy, keď jej recipient dostatočne (alebo vôbec) nerozumie. Canterbury arcibiskup z 12. storočia svätý Tomáš Becket opisuje prípad nemenovanej *reclusy* (mníšky v klauzúre), ktorá z nebies obdržala správu o duši mŕtveho arcibiskupa. Nositeľkou informácie bola pravdepodobne sama Božia Mať: „... *a muliere pulcherrima accepisse sed non intellexisse*.“ „... Od najkrajšej (prekrásnej) ženy (správu) prijala, ale nerozumela (jej).“ Celý kláštor smútil nad smrťou svojho vladyku. Odpoveď prišla až ústami *reclusy*, ktorá však z latinskej filológie nemala žiadne oslňujúce vedomosti a nebeský odkaz reprodukovala ako vtáčik, ktorý s bázňou načúva šepotu mora: „*Noli flere pro archipraesule tuo, quia caput eius in sinu Filii mei requiescit*.“ „Nesmúť (nenariekaj) pre tvojho arcibiskupa, lebo jeho hlava (už) spočíva (odpočíva) v lone môjho Syna.“ Prečo sa Bohorodička neprihovorila mníške jej materinským jazykom? Bolo to kvôli závažnosti informácie alebo snád preto, aby vzdelané osadenstvo monastiera uverilo v nebeský pôvod jej odkazu? Je vôbec možné, že stredoveká religiózna

reclusa nebola v latinských knihách ani trochu doma?

Spomienka svätého Tomáša Becketa nepriamo podporuje ideu Melchiora Inchofera, ktorý, ako už vieme, stotožňoval *idioma Romanum* s jazykom nebeských sfér, *qui oculis cerni non potest*, ktorý očami zhliadnuť nemožno, ale duša ho počuje aj vtedy, keď je brána rozumu zatvorená.

Nikde nestojí čierne na bielom, že nebeský *sermo* musí byť iba jeden. A predsa je vízia latinčiny sťa jazyka blažených (románskych, či v širšom zmysle slova, západných) duší, pohoršením pre hlavy v parochni racionalizmu.

Všetko, čoho sa dotkol Boží prst, povedané s istou dávkou eufemizmu, satanovi nevonia. Francúzsky majster liturgie ponorený do benediktínskeho ideálu Prosper Guéranger považoval averziu k latinčine a *odiosum venenum*, nenávisť k Rímu, za dve strany jedinej mince. Každý, kto je *Latine loquens*, nosí v sebe časť Ríma, čím prispieva k jednote a dejinnej imortalite rímskej imperiálnej idey.

Latinčina pomáha vytvoriť mystický časopriestor, ktorý je krehký ako bublina. Stačí jedna ihla nenávisť a bublina praskne. Ďalšia sa však narodí, lebo to, čo pochádza od Boha, nemôže byť zničené.

Zdroj: archív L. Laudoni

Roma mihi inest, Rím je vo mne, hovoria mnohí naši pravoslávni Rumuni bez ekleziálneho spojenia s Vatikánom. Na vrchole rímskeho Trajánovho stĺpa, kamenného rodného listu rumunského národa, však tróni socha svätého Petra, a to nepotrebuje komentár.

Dajme teraz k ústam Prospera Guérangera imaginárny mikrofón: „Nenávisť k latinčine je vrodená v srdciach všetkých nepriateľov Ríma. Vidia v nej puto katolíkov v celom vesmíre, arzenál orthodoxie proti všetkým subtilitám sektárskeho ducha.“ Poznámka benediktínskeho liturgistu o mentalite heretikov trochu prekvapí. Heretická myseľ je vo svojej podstate jemná, a hoci otrávená, koncentruje sa na detail.

Dispozícia vnímať jemné odtiene nie je sama osebe koruptívna. Nesprávne ovocie rodí až vtedy, keď človek stráca z horizontu celok v prospech partikularity. *Pars pro toto, totum pro parte*. Pozrime sa na podlahu plnú dlaždíc. Čo vidíme? Jednu dlaždicu alebo celý chodník? Sektár robí všetko pre to, aby vytrhol z celku jedinú dlaždicu, natrel ju lepidlom vlastných úvah a násilím ju nalepil tam, kam nepatrí.

Latinská gramatika zväzuje časť s celkom a modlitbu s dogmou tak pevne, až to heretikom spôsobuje husiu kožu. Gerundívum a gerundívna väzba sú Božie vynálezy. Je to neprestrihnutelný špagát. Záchrané lano vhodnené do priepasti menom budúcnosť.

Učebnicovej definícii pasívneho adjektíva s významom nevyhnutnej potreby dáva duchovný život správny jas. Študovať latinčinu a ignorovať pritom jej kresťanskú liturgickú podobu rovná sa snívaniu o slnečnom dni za svitu mesiaca.

Byzantský kresťan pred prijatím eucharistického Kráľa kráľov prednáša modlitbu *Credo, Domine et confiteor* (Verím, Hospodine a vyznávam). Úvodná veta tejto modlitby vrcholí v kantiléne dôvery: „*qui ad salvandos peccatores in mundum venisti*.“ „Ktorý (si) prišiel na svet, aby (si) spasil hriešnikov.“ Niektoré preklady Chrysostomovej liturgie majú namiesto gerundívnej väzby *ut* s aktívnym konjunktívom imperfekta: „*qui venisti in mundum ut peccatores salvos faceres*.“ Gerundívna forma akuzatívu *salvandos* však v sebe nesie posolstvo, ktoré sa do slovenčiny prenáša dosť kostrbato a ťažko: ten, ktorý prišiel kvôli potrebe spásy hriešnikov (*ad salvandos peccatores*), ergo pre ich záchranu, lebo tá pre láskyplné Božie srdce bola nutnosťou. Preto latinčina kladie na toto miesto gerundívnu väzbu. Kristovo dielo spásy bolo a je *opus inevitabile*.

Spása visí vo vzduchu. Je to šíp strieľajúci z eucharistického kalicha – a latinská gramatika je jeho tetivou.

Oltár je Kristovým trónom, hrobom i kolískou.

Zdroj: archív L. Laudoni

Západné rekviem vládne obdobnou formuláciou „*qui salvandos salvos gratis, salva me, fons pietatis*.“ „Ktorý zadarmo zachraňuješ tých, čo majú byť spasení (zachránení), spas ma, prameň milosrdnej zbožnosti.“ Žriedlo dobrotivosti, láskavosti, spravodlivej čistoty. Aj tieto významy ukryl Boh pod strechu slova *pietas*.

Gerundívum je gramatickým oknom do budúcnosti a vektorom smerujúcim k tomu, čo sa za správnych okolností musí stať, hoci potencialita, že sa to predsa len nestane, sa prirodzene nedá vylúčiť. *Homo est laudandus, Deus autem glorificandus*. Človek má byť (po)chválený, avšak Boh zvelebený. Nie je snád

gerundívum gramatickou kotvou nádeje, že sa tak jedného dňa stane?

„Od latinčiny sa upustí nie preto, žeby to nezodpovedalo novým nárokom pokroku, ale preto, že (už) viac nebude vyhovovať novým ľuďom. Keď sa začne éra demagógov a šarlatánov, jazyk ako latinčina už nebude môcť slúžiť (na úžitok). Ktorýkoľvek grobian (rozumej dutá hlava, neokrôchanec, *cafone*) bude môcť beztrestne (*impunemente*) viesť verejný prejav a hovoriť tak, aby ho nevykopli (*da non essere cacciato a calci giù*) z rečníckej tribúny. Tajomstvo (úspechu) bude spočívať v tom, že pomocou približného, neurčitého (náznakového) a príjemného akustického slovníka fráz (*frasario*) bude môcť hovoriť aj hodinu bez toho, aby povedal čokoľvek (konkrétne). S latinčinou je to nemožné.“ Táto obžaloba dneška patrí peru talianskeho novinára, spisovateľa a humoristu Giovanniho Guareschiho, „otcovi“ slávnej postavy kňaza Dona Camilla. Snáď jediné, čo latinčina nedokáže, je hovoriť o ničom – a do vetra.

Iba vietor Svätého Ducha má právo prečesávať listy antického vavrínu. Z listov slov skladali pápeži vždyzelenú mozaiku. Aké boli názory starobylých pápežov na latinský jazyk? Tento zákusok z taniera magistéria ochutnáme nabudúce.

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Prvá časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Druhá časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Tretia časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Štvrtá časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Piata časť)

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/med-a-mlieko-o-dostojnosti-latinskeho-jazyka-siesta-cast/>